

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยการปฏิบัติตนเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุของชาวชนบท สามารถนำเสนอผลการวิจัยในประเด็นที่สำคัญรวม 3 ประเด็นคือ

1. โครงสร้างทางสังคม-เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุในชนบท
 2. กระบวนการปฏิบัติตนของผู้สูงอายุในชนบท
 3. ปัจจัยที่สนับสนุนให้มีการดำรงชีวิตที่ยืนยาวของผู้สูงอายุในชนบท
- ตามรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

1. โครงสร้างทางสังคม-เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุในชนบท

ประชากรซึ่งกำหนดเป็นหน่วยการศึกษา (Unit of Analysis) คือผู้สูงอายุชาวชนบท จำนวน 11 คน ซึ่งเป็นราษฎรในท้องที่บ้านตาลชุม หมู่ที่ 1 และบ้านตาลชุม หมู่ที่ 7 ตำบลตาลชุม อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

1.1 สภาพของชุมชน

1.1.1 ตำบลตาลชุม

ตำบลตาลชุม อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน เป็นตำบลที่ราษฎรมีฐานะทางเศรษฐกิจ รายได้เฉลี่ยครอบครัวละประมาณ 120,000-150,000 บาทต่อปี (ลือไทย ไชยโนฤทธิ์ , กำนันบ้านตาลชุมให้สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2537) เพราะสภาพพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ ราษฎรขึ้นชั้นแข็ง ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นหลัก พืชผลที่ทำรายได้คือ ลำไย มะขามหวาน มะม่วง ลิ้นจี่หวาน มะกอก มะนาว เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเวียงสาขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 101 สายยันตรกิจโกศล ออกจากตัวอำเภอเวียงสาไปยังตัวจังหวัดน่าน ประมาณ 10 กิโลเมตร แล้วจึงมีทางแยกเข้าสู่ตำบลตาลชุม เป็นทางหลวงเชื่อมระหว่างตำบล ลาดยางตลอดสาย ข้ามแม่น้ำน่านโดยสะพานคอนกรีต ก็จะถึงตำบลตาลชุม ระยะห่างจากทางแยกประมาณ 2 กิโลเมตร ตำบลตาลชุมมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลนาเหลือง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน
 ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลโหล่นาน อำเภอเตยวกัน
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลจอมจันทร์ อำเภอเตยวกัน
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับแม่น้ำน่าน

ตำบลตาลชุมมีจำนวนครัวเรือน 754 ครัวเรือน จำนวนพลเมืองทั้ง
 ลันในปัจจุบัน 3,788 คน เฉลี่ยครอบครัวละ 5 คน จำแนกเป็นชาย 1,925 คน และเป็นหญิง
 1,863 คน มีจำนวนพื้นที่ประมาณ 10,930 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำกิน 9,518 ไร่ ที่อยู่อาศัย 514
 ไร่ และเป็นป่า 835 ไร่ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน คือ บ้านตาลชุม หมู่ที่ 1,
 บ้านดัด หมู่ที่ 2, บ้านป่าสัก หมู่ที่ 3, บ้านครกคำ หมู่ที่ 4, บ้านหล่มม้นโดย หมู่ที่ 5, บ้านนาออก
 หมู่ที่ 6 และบ้านตาลชุม หมู่ที่ 7 (สภาดำบลตาลชุม, 2537, หน้า 2)

1.1.2 สภาพพื้นที่หมู่บ้านซึ่งเป็นหน่วยการศึกษา

สำหรับพื้นที่ทำการวิจัย คือ บ้านตาลชุม หมู่ที่ 1 และบ้านตาลชุม
 หมู่ที่ 7 เป็นพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ดีที่สุดในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน ลักษณะของดิน
 เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชผล ไม้ผล และพืชผักทุกชนิด เนื่องจากมีปฏิกิริยาธรรมชาติจากการทับถมของ
 อินทรีย์วัตถุที่แม่น้ำพัดพามาในอดีต แต่เดิมหมู่บ้านทั้งสองนี้เป็นหมู่บ้านเดียวกันมาช้านาน ต่อมา
 เมื่อจำนวนพลเมืองเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อ
 ความสะดวกแก่การปกครอง ทางราชการจึงแบ่งแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน โดยถือเอาลำเหมือง
 สาธารณะที่ตัดผ่านใจกลางของหมู่บ้านเดิม เป็นอาณาเขตแบ่งแยกกระหว่างหมู่บ้านทั้งสอง แต่ก็
 ยังมีลักษณะเป็นชุมชนที่ติดกันและต่อเนื่องกันอย่างแยกไม่ออก เพราะยังมีสถาบันชุมชน เช่น วัด
 โรงเรียน สถานอนามัย ป่าช้า ที่อ่านหนังสือ ฯลฯ ร่วมกันอยู่ และความรู้สึกของชาวบ้านก็ยังเป็น
 หมู่บ้านเดียวกัน เช่น จะมีกรรมการวัด กรรมการศึกษา หรือชมรมผู้สูงอายุ ที่มาจากชาวบ้าน
 ของหมู่บ้านทั้งสองคละกันอยู่โดยไม่ได้จัดแบ่งเป็นสัดส่วนแต่อย่างใด เพียงแต่มีผู้ใหญ่บ้านแยกออก
 เป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านหมู่ที่ 1 มีนายสือไทย ไชยโนฤทธิ์ กำนันตำบลตาลชุม ทำหน้าที่เป็น
 ผู้ใหญ่บ้านโดยตำแหน่ง ส่วนบ้านหมู่ที่ 7 มีนายเน กาจินา เป็นผู้ใหญ่บ้าน

1.1.3 ประวัติความเป็นมาของบ้านตาลชุมหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 7

บ้านตาลชุม เป็นหมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดน่าน มีอายุอัน
 ยาวนานที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าสืบต่อกันมา ก็ประมาณ 250-275 ปี คงจะอยู่ในราวตอนปลายรัชสมัย
 พระเจ้าตากสินมหาราช หรือตอนต้นรัชกาลที่ 1 ของราชวงศ์จักรี

ประชาชนที่อพยพมาอยู่รุ่นแรกก็คือลูกหลานของเจ้าหลวงเชียงทอง ซึ่งปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงราย การอพยพคงจะทยอยกันมาเป็นคราว ๆ ผู้นำบางคนในการอพยพเป็นทหาร เป็นอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ มีความสัมพันธ์กับเจ้าผู้ครองนครน่าน คนเก่าแก่ได้เล่าว่า ตันตระกูลของผู้อพยพได้พำนักอยู่ที่คุ้มของเจ้าหลวงเมืองน่าน ภายหลังได้มองเห็นว่าในสภาพหน้าจะมีผู้คนมากขึ้น คงจะทำมาหากินลำบาก จึงได้พากันอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านตาลชุมในปัจจุบัน ซึ่งในขณะนั้นมีชาวเวียงน่านมาตั้งบ้านเรือนอยู่เพียง 3 ครอบครัว และในปีต่อมามีผู้อพยพมาจากเมืองเชียงฮ่อน เชียงลม แควงไชยบุรี เขตล้านช้าง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวปัจจุบันมาเพิ่มมากขึ้น ผู้อพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ได้เห็นว่าบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานเป็นที่อุดมสมบูรณ์และมีต้นตาลมากมาย นับเป็นร้อย ๆ พัน ๆ ตัน จึงได้ตกลงพร้อมใจกันตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านตาลชุม" (ต้นตาลมาก) ซึ่งอ่านเพี้ยนเป็นบ้านตาลชุมปัจจุบัน และยังมีหลักฐานปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในขณะนี้

เวลาผ่านไปหลายปี ได้เกิดอุทกภัยใหญ่ ทำให้ฝายน้ำฮ้าง ซึ่งเป็นฝายทดน้ำเข้านาฝาง ชาวบ้านได้พยายามช่วยกันซ่อมแซมใช้เวลาถึง 7 ปี ก็ไม่สามารถทดน้ำเข้านาได้ จึงทำให้เกิดความแห้งแล้ง ความอดอยาก ประชาชนหมดหวังในชีวิต ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนอพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ถิ่นเก่าอีกครั้งหนึ่งที่บ้านล้าน บ้านม่วง บ้านยาย ในเขตอำเภอเชียงทอง จังหวัดเชียงราย อีกส่วนหนึ่งอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้าน "บ้านตาลชุมศรีภูมิ" ยังมีราษฎรอีกจำนวนหนึ่งซึ่งไม่ได้อพยพไปอยู่ ณ ที่ใดก็ยังทำมาหากินอยู่ ณ ที่เดิม และมีกำนันสืบทอดกันมาหลายชั่วคน จนถึงขุนเกษตร ต่อมาความทราบถึงเจ้าผู้ครองนครน่าน ซึ่งตรงกับสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ได้ให้เจ้าราชวงศ์มาช่วยเหลือ โดยมาพักแรมให้ชาวบ้านซ่อมฝายจนสำเร็จในราวปี พ.ศ. 2430 จึงทำให้พลเมืองมีเพิ่มมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน ในขณะนี้มีชาวบ้านตาลชุมที่แท้จริง จำนวน 320 หลังคาเรือน อยู่ในเขตหมู่ที่ 1, 2 และ 7 มีโรงเรียนประถมศึกษา 1 โรง โรงเรียนมัธยมศึกษา 1 โรง วัด 1 แห่ง และบ้านตาลชุมก็เป็นที่ตั้งที่ทำการสภาตำบลตาลชุมด้วย ที่วัดตาลชุมมีพระพุทธรูปที่สวยงามมาก ซึ่งมีคำเล่าลือต่อกันมาว่า เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มาก ถึงกับถ้ายรูปไม่ติด (สมัยก่อน) ถ้าผู้ใดได้เข้าไปในพระวิหาร ไปนั่งพิศดูนาน ๆ พระพุทธรูปจะยิ้มให้ถึงขนาดบางคนหลงใหล เป็นพระปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 9 ศอก ก่ออิฐถือปูน เป็นพระพุทธรูปที่สวยงามมากถึงขนาดบางคนพูดว่า หากไปตาลชุมถ้าไม่ได้เห็นพระพุทธรูปก็ยังไม่ถึงตาลชุม ในสมัยก่อนมีผู้คนจากต่างถิ่นเดินทางมาบูชากันมากถึงกับนำเสบียงอาหารมาอนค้ำคืนเพื่อจะได้เห็นความงามของพระพุทธรูป

1.1.4 จำนวนประชากร

ปัจจุบันจำนวนประชากรของบ้านตาลชุมหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 7 ซึ่งเป็น
กรณีศึกษา มีดังนี้

บ้านตาลชุม หมู่ที่ 1	มีจำนวนประชากร	595 คน
	เป็นชาย	304 คน
	เป็นหญิง	291 คน
	ในจำนวนนี้มีผู้สูงอายุ	109 คน
บ้านตาลชุม หมู่ที่ 7	มีจำนวนประชากร	411 คน
	เป็นชาย	200 คน
	เป็นหญิง	211 คน
	ในจำนวนนี้มีผู้สูงอายุ	89 คน

รวมจำนวนประชากรทั้งสองหมู่บ้าน 1,006 คน เป็นชาย 504 คน
เป็นหญิง 502 คน และจำแนกเป็นผู้สูงอายุ 198 คน คิดเป็นร้อยละ 19.64 ของจำนวนประชากร
ทั้งสิ้นในชุมชน (สภาพัฒนาลดตาลชุม, 2537, หน้า 3)

1.1.5 สภาพประชากรซึ่งเป็นหน่วยการศึกษา

ประชากรซึ่งเป็นหน่วยศึกษามาจากผู้สูงอายุในท้องที่บ้านตาลชุม หมู่
ที่ 1 จำนวน 6 คน และหมู่ที่ 7 จำนวน 5 คน โดยได้จัดแบ่งสัดส่วนประชากรระหว่างทั้งสองหมู่
บ้านในสัดส่วน 6 : 5 ทั้งนี้เพราะจำนวนประชากรสูงอายุในหมู่บ้านทั้งสองคือ 109 คน และ 89
คน ตามลำดับ

อนึ่ง ลือไทย ไชยโนฤทธิ กำนันตำบลตาลชุม ให้สัมภาษณ์ 15
พฤศจิกายน 2537 ว่า "ผู้สูงอายุของทั้งสองหมู่บ้านมีจำนวนรวมกันทั้งสิ้น 198 คน เป็นชาย 141
คน เป็นหญิง 57 คน" ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้จัดแบ่งสัดส่วนระหว่างผู้สูงอายุชายและผู้สูงอายุหญิงเป็น
สัดส่วน 8 : 3 ตามลำดับ โดยมีสภาพประชากรดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สภาพประชากรซึ่งเป็นหน่วยที่ศึกษา

ลำดับ	ชื่อ	สถานภาพ การสมรส	อายุ	ระดับการศึกษา	อาชีพ		
					หลัก	รอง	
<u>บ้านตาลชุม หมู่ที่ 1</u>							
1.	นายอินปัน	ดระกุลแก้ว	อยู่กับคู่สมรส	93	ไม่รู้หนังสือ	เกษตรกร	ค้าขาย
2.	นายแสน	สระสม	อยู่กับคู่สมรส	91	ไม่รู้หนังสือ	เกษตรกร	จักสาน
3.	นางเขียว	ทิพย์ผ่อง	หม้าย	85	อ่านออกเขียนได้	เกษตรกร	-
4.	นายกันทะวงศ์	ชายคำ	อยู่กับคู่สมรส	82	ป.4, นักธรรมตรี	เกษตรกร	หมอละ เตาะ เคราะห์
5.	นายใหม่	อินนะลา	อยู่กับคู่สมรส	72	ป. 4	เกษตรกร	-
6.	นายอินวาท	อินนะลา	อยู่กับคู่สมรส	70	ป.4, นักธรรมเอก	เกษตรกร	อดีตกำนัน หมอพื้น บ้าน
<u>บ้านตาลชุม หมู่ที่ 7</u>							
1.	นายวงศ์	อินนะลา	อยู่กับคู่สมรส	89	ป. 4	เกษตรกร	ขายผัก -ผลไม้
2.	นายเกียรติทอง	จันตะ โมกข์	หม้าย	87	ป.4, นักธรรมโท	เกษตรกร	ค้าขาย
3.	นางต่อม	ดระกุลแก้ว	หม้าย	86	ป. 4	เกษตรกร	จับปลา
4.	นายคำสาร	มะโนชัย	อยู่กับคู่สมรส	74	ป. 4	เกษตรกร	ขาย หมอพื้น บ้าน
5.	นางคำอ้อม	มงคลนิบูลย์	หม้าย	72	ป. 4	เกษตรกร	ขายผัก -ผลไม้ ตัดเย็บ เสื้อผ้า

จากตารางที่ 1 ผู้วิจัยใคร่ขอกล่าวถึงรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับสภาพประชากร ซึ่งเป็นหน่วยที่ศึกษาดังนี้

ก. ระดับอายุ ผู้สูงอายุทั้งเพศหญิงและเพศชายที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 11 คน มีอายุอยู่ในระหว่าง 70-93 ปี มีอายุเฉลี่ย 82.17 ปี นับว่ามีอายุเฉลี่ยสูงกว่าอายุขัยของประชากรชาวไทยในปัจจุบัน

ข. สถานภาพการสมรส ผู้สูงอายุทุกท่านสมรสแล้ว และยังคงอยู่กับคู่สมรสปัจจุบัน จำนวน 7 คน เป็นหม้ายเพราะคู่สมรสเสียชีวิตไปแล้ว จำนวน 4 คน

ค. ระดับการศึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 11 คน มี 2 คนที่ไม่ได้รับการศึกษาพื้นฐาน จึงเป็นผู้ไม่รู้หนังสือ มี 1 คน ที่มีความรู้ในระดับอ่านออกเขียนได้ และจำนวน 8 คน ที่เรียนจบชั้นประถมศึกษา และผู้สูงอายุอีก 3 คน เรียนสำเร็จปริญญาตรี คือสอบได้นักธรรมตรี 1 คน นักธรรมโท 1 คน และนักธรรมเอก 1 คน ตามลำดับ

ง. อาชีพ ผู้สูงอายุทั้งเพศหญิงและเพศชาย มีอาชีพหลักคือเป็นเกษตรกรทั้งหมด แต่มีอาชีพรองแตกต่างกัน กล่าวคือเป็นพ่อค้า 2 คน ชายฉกร์และผลไม้ 2 คน เป็นหมอสะเดาะเคราะห์ 2 คน เป็นหมอฟันบ้าน 1 คน ตัดเย็บเสื้อผ้า 1 คน จับปลาขาย 1 คน จักสานและทำงานฝีมือ 1 คน และเป็นอดีตกำนัน 1 คน

1.1.6 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านตาลชุมในปัจจุบัน

หมู่บ้านตาลชุมในปัจจุบัน เป็นหมู่บ้านที่เจริญก้าวหน้าและทันสมัย เพราะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ชายแดนลาว โดยมีทางหลวงตัดจากตำบลตาลชุมไปสู่ตำบลโหล่นาและตำบลน้ำมวบ ซึ่งเป็นเส้นทางไปสู่ประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ในอดีตถือว่าเป็นเส้นทางสายยุทธศาสตร์ แต่ปัจจุบันเส้นทางนี้ช่วยส่งเสริมและขยายการค้าทางชายแดนเพิ่มมากขึ้นและเป็นการระบายผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมพื้นบ้าน นอกจากนี้หมู่บ้านทั้งสองยังมีโครงสร้างพื้นฐานชนบทที่สมบูรณ์ คือมีถนนดี มีไฟฟ้าใช้ทั่วครัวเรือน ส่วนน้ำกินน้ำใช้นั้นชาวบ้านยังตักน้ำจากบ่อของหมู่บ้าน ซึ่งสะอาดพอสมควรและน้ำใช้ก็มีสถานที่สูบน้ำด้วยไฟฟ้าไปสู่ลำคลองส่งไปทั่วพื้นที่ของตำบล และทางราชการยังมีโครงการประปาหมู่บ้านซึ่งจะสำเร็จเร็ว ๆ นี้ หมู่บ้านทั้งสองมีการจัดระเบียบชุมชนดีมาก มีคณะกรรมการหมู่บ้าน มีกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายกิจการศาสนา ฝ่ายสาธารณสุข มีผู้สูงอายุและมีกลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน มีจำนวนผู้ประกอบอาชีพรับราชการซึ่งเป็นลูกหลานของชาวบ้านตาลชุมจำนวนประมาณ 140 คน มีบริการสาธารณสุขมูลฐานที่ดีมาก และมีการเกษตรเพื่อการบริโภคและส่งออก ตลอดจนมีการกระจายโอกาสทางการศึกษา โดยมีโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยม

ศึกษา มีการศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบ เช่น การเรียนรู้อาชีพเฉพาะด้าน การศึกษาปริญญิตุทธมลำนกวิปัสสนา นอกจากนี้หมู่บ้านทั้งสองยังเป็นหมู่บ้านที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะมีปูชนียสถานที่สำคัญ เช่น พระพุทธรูปที่สวยงามเป็นพระประธานในวัด ซึ่งมีผู้คนต่างถิ่นมาเคารพกราบไหว้อยู่เป็นประจำ มีขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น การแข่งเรือ การจุดบั้งไฟในเทศกาลสงกรานต์ การฟ้อนพื้นเมืองและสินค้าจำพวกผ้าหม้อข้อม ผ้าขึ้นตีนจก เครื่องจักสาน เหล่านี้เป็นต้น นับว่าทำให้สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านเกิดการเปลี่ยนแปลง

สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือ หมู่บ้านทั้งสองนี้เริ่มจะขาดแคลนแรงงานในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะบุคคลวัยที่สานต่อจากผู้สูงอายุลงมา ส่วนใหญ่จะออกไปใช้แรงงานยังต่างจังหวัดและต่างประเทศ เด็กวัยรุ่นทั้งหญิงและชายที่ขาดโอกาสทางการศึกษาและอาชีพ ก็เริ่มจะเจริญรอยตามแนวทางนี้จึงทำให้หมู่บ้านเกิดความเจ็บเหงา เหลือแต่ผู้สูงอายุและบุคคลวัยที่สอง แต่โดยเหตุที่หมู่บ้านทั้งสองมีขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่ยึดมั่นในความกตัญญูและรักถิ่นกำเนิด จึงปรากฏว่าผู้สูงอายุได้รับการจุนเจือจากลูกหลานส่งเงินทองมาให้ใช้จ่าย และลูกหลานก็จะเดินทางกลับมาคารวะเยี่ยมเยียนในช่วงสงกรานต์เป็นจำนวนมาก

1.2 วิถีชีวิตของผู้สูงอายุในชนบท

1.2.1 การดำรงชีพของผู้สูงอายุ

อาชีพของชาวบ้านตาลชุมชนส่วนใหญ่คืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น การทำนา ทำสวนผัก ทำสวนผลไม้ เช่น ปลูกลำไยโดยเป็นท้องที่ที่มีการปลูกลำไยมากที่สุด ในจังหวัดน่าน และเคยเป็นสถานที่จัดงานลำไยของจังหวัดน่านมาแล้ว 2 ครั้ง พืชผลอื่น ๆ ได้แก่ มะขามหวาน มะม่วง มะกอก มะนาว และยาสูบพื้นเมือง ดังนั้น จึงพบว่าผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาที่เพศหญิงและเพศชายมีอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยจะมีรายได้ประมาณปีละ 50,000-1000,000 บาท หรือเฉลี่ยประมาณเดือนละ 4,000-8,000 บาท และผู้สูงอายุบางคนยังมีรายได้ทางอื่น ๆ เช่น จากบุตรหลานซึ่งทำงานต่างจังหวัด ต่างอำเภอ ส่งให้เป็นประจำ จากดอกเบี้ยเงินฝากที่เก็บสะสมไว้ และจากการมีอาชีพรอง เช่น เป็นหมอชาวบ้าน เป็นช่างปลูกสร้างบ้านเรือน ค้าขาย จักสาน จับปลาขาย ขายกิ่งพันธุ์ต้นไม้และไม้ดอก แต่ผู้สูงอายุเหล่านี้ไม่มีภาระการใช้จ่ายมากนัก จึงไม่เกิดปัญหาในด้านเศรษฐกิจ และไม่จำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่นหรือพึ่งพาตนเองอย่างไม่เหมาะสม

1.2.2 ลักษณะครอบครัวของผู้สูงอายุ

ลักษณะครอบครัวของชาวบ้านตาลชุมชนส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย คือ ภายในครอบครัวจะมีสมาชิกประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูก หลาน เหลน อยู่ใน

ครัวเรือนเดียวกันเป็นส่วนมาก แต่ปัจจุบันก็มีหลายครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยว โดยมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่เพียงคนเดียวหรืออาศัยอยู่กับคนรับใช้ ซึ่งลูกหลานจัดหาไว้ให้ เพราะลูกหลานไปทำงานต่างอำเภอหรือต่างจังหวัดกันหมด ซึ่งเป็นไปตามสังคมสมัยใหม่ สำหรับครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยาย จะมีบ้านเรือนของลูกหลานหรือญาติพี่น้องอยู่ติดกันเป็นกลุ่มก้อน มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นและมีการปฏิบัติกิจกรรมภายในครอบครัวร่วมกัน เช่น ช่วยกันทำนาหรือทำสวน โดยผู้สูงอายุจะเป็นตัวหลักในการร่วมกิจกรรม หรือถ่ายทอดภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ ส่วนผู้สูงอายุที่ลูกหลานไปทำงานต่างอำเภอหรือต่างจังหวัดก็ไม่ถูกโดดเดี่ยว เพราะยังมีเครือข่ายหรือพี่น้องชาวบ้านมาช่วยดูแล ตามทุกซอกซบประจำวันและชักชวนไปร่วมกิจกรรมในชุมชน ตลอดทั้งแบ่งของกินของใช้ให้อยู่เสมอเป็นประจำ ซึ่งเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น

1.2.3 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ

1.2.3.1 วัฒนธรรมทางภาษา

ภาษาพูดของกลุ่มคนในหมู่บ้านตาลชุม ใช้ภาษาเมืองหรือภาษาล้านนา ดังนั้น ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาจึงพูดภาษาเมืองทุกคน และชุมชนแห่งนี้มีอักษรล้านนาใช้บันทึกคำธรรม คำสอน นิทาน จ้อย ช่อ ตลอดจนคำกล่าวในพิธีกรรมต่าง ๆ โดยบันทึกไว้ในคำภีร์ใบลานและพับสา เก็บไว้ในหอธรรมของวัดตาลชุม แต่ไม่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของการเรียนภาษาไทยกลางแพร่หลายกว้างขวางขึ้น ดังนั้นพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนตำรายาสมุนไพรซึ่งจดบันทึกด้วยอักษรพื้นเมืองนับวันก็จะหมดสิ้นไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบสาน

1.2.3.2 วัฒนธรรมการแต่งกาย

การแต่งกายของกลุ่มคนในหมู่บ้านตาลชุม ในอดีตผู้ชายมักจะนุ่งผ้าต๋อย ซึ่งเป็นผ้าฝ้ายทอมือ มีลักษณะเป็นผ้าเส้นสี่เหลี่ยมลายด้ามสลับขาว เรียกว่าผ้าตาไก้ง คนรุ่นต่อมาก็นุ่งกางเกงจีน ย้อมด้วยหม้อม้อมสีน้ำเงินดำ ส่วนบนของร่างกายมักจะเปลือยอกหรือใส่เสื้อก๊วยเย็บสีหม้อม้อม หากเป็นฤดูหนาวจะมีผ้าตุ้ม คือผ้าฝ้ายทอเส้นใหญ่หนา ๆ ใช้คลุมตัวทั้งชายและหญิง ส่วนการแต่งกายของหญิงใช้นุ่งผ้าซิ่นทอด้วยมือ เช่น ซิ่นก่านคอควาย เสื้อคอกลมผ่าหน้าตลอด แขนสั้นหรือยาว ติดกระดุม การแต่งกายของคนรุ่นต่อมามีทั้งชายและหญิง ก็เป็นสมัยนิยม คือผู้ชายมีกางเกงและเสื้อเช่นเดียวกับชายไทยทั่วไป ผู้หญิงก็เริ่มใส่กระโปรงและมีเสื้อแบบทันสมัย แต่นิยมผ้าลายพื้นบ้านมากขึ้น

ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษายังคงแต่งตัวอย่างเรียบง่ายแบบดั้งเดิม ผู้สูงอายุชายบางคนไม่นิยมใส่เสื้อ แต่เป็นความเคยชิน จึงไม่เกิดโรคที่เกี่ยวกับปวด

หรือระบบทางเดินหายใจแต่อย่างใด และแม้ว่าในการไปร่วมกิจกรรมทางสังคมก็แต่งตัวแบบธรรมดาของชาวบ้าน จึงนับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่ดีและไม่เกิดความเปลี่ยนแปลง

1.2.3.3 วัฒนธรรมการกิน

การประกอบอาหารส่วนใหญ่ประกอบจากพืช เช่น แกงแค แกงบอน แกงหัวปลี แกงหน่อไม้ แกงเห็ดจากป่า ส่วนอาหารที่ทำจากเนื้อหมู เนื้อวัว เนื้อควาย เนื้อเป็ด เนื้อไก่ และเนื้อปลาต่าง ๆ ก็มีลาบ ทั้งลาบดิบ ลาบคั่ว แกงอ่อม แกงกระด้าง ห่อหนึ่ง ห่อหมก น้ำพริกต่าง ๆ แกงปลา ไล่ฮั่ว แกงฮังเล เป็นต้น การถนอมอาหารจากพืช เช่น หน่อไม้ลัม ผักกาดดอง ผลไม้มีลำใย มะม่วง ลัมเขียวหวาน ลัมเกลี้ยง ลัมไธมะขามหวาน มะไฟจีน อาหารที่ลือชื่อเช่น น้ำปู หมูลัม แคหมู เป็นต้น

ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาทุกคน ชอบรับประทานอาหารพื้นเมือง บางท่านชอบอาหารรสจัดและทุกคนชอบรับประทานลาบดิบ และบางท่านยังคงดื่มสุราและสูบบุหรี่ ซึ่งนับว่ามีบริโภคนิสัยที่ไม่สนับสนุนการมีชีวิตรื่นยาวและการเป็นผู้สูงอายุ

1.2.3.4 ความเชื่อเรื่องผี

ความเชื่อเรื่องผีสร้าง เทวดา อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่อยู่เหนือธรรมชาติ จะปรากฏอยู่ในกลุ่มชนชาวบ้านตาลชุมด้วย ความเชื่อในเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อความคิดและวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชนในหมู่บ้าน ส่วนการนับถือผีนั้นจะเคร่งครัดหรือหย่อนยานนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพของบุคคล เช่น หากลูกหลานมีการศึกษาดี มีความเป็นอยู่อย่างปกติสุข มีปัจจัยในการดำรงชีวิตครบและยามเจ็บป่วยก็มีเงินไปหาหมอ ก็มักจะมองไม่เห็นความสำคัญของภูติผีปีศาจหรือผีสร้าง เทวดา แต่ในทางกลับกันถ้าบุคคลผู้นั้นชีวิตไม่ปกติสุข หรือขาดสมดุลในการดำรงชีวิต ก็มักจะคิดเห็นว่าเป็นเกิดจากอำนาจของสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็น จึงมักหาที่พึ่งทางใจ นอกเหนือไปจากศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาประจำหมู่บ้าน ปัจจุบันความเชื่อเรื่องผี เป็นเรื่องของพิธีกรรมที่สืบทอดเป็นประเพณีท้องถิ่น เพราะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความสงบร่มเย็นในชุมชน ซึ่งภายในชุมชนจะละเว้นไม่ปฏิบัติมิได้ โดยพิธีกรรมนี้เรียกว่า "การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ" ซึ่งจะกระทำภายหลังวันสงกรานต์

ผู้สูงอายุหลายท่านมีความเชื่อถือในเรื่องผีสร้างและเทวดา และอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ บางท่านเคยประจักษ์ด้วยตนเองมาแล้ว แต่มีเพียงสองท่านที่ไม่เชื่อและยังขัดขวางชาวบ้านมิให้เชื่อถือเช่นกัน

1.2.3.5 ความเชื่อในเรื่องโชคลาง

คนพื้นบ้านตาลชุมทั้งสองหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องโชคลางค่อนข้างสูง โดยเฉพาะผู้สูงอายุ เพราะการที่จะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ถ้าบังเกิดผลดีก็เรียกว่าโชคดี ถ้าไม่ได้ผลก็เรียกว่าโชคร้าย ยกตัวอย่างเช่น การปลูกลำไย บางปีได้ผลผลิตสูง แต่ขายไม่ได้ราคา ก็เรียกว่าโชคไม่ดี ดังนั้นการประกอบกิจการต่าง ๆ จึงมักจะต้องหาฤกษ์ หายาม เมื่อประกอบอุบัติเหตุก็ต้องมีพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ ตัดภัย โดยใช้คาถาอาคมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยขอเฝ้าสังเกตการณ์มาหลายวัน ได้เห็นว่า "โอม สะวะเห โอม สะวะหาย ภัยญิงขอหื้อจูงหางาย ภัยจายขอหื้อจูงคว่า ภัยยังน้ำคือว่าภัยเงือก ภัยยังจุ่มปวกคือว่าภัยงู ภัยยังรู้คือว่าภัยอัน ภัยยังตันไม้คือว่าภัยนกยูง ภัยอยู่สูงคือภัยผีเผดเทเวเตตทั้งหลาย ภัยลิบหายคือว่าภัยย้อย ภัยก่องกือคือภัยลิ้วะ ภัยขุมขี้วะคือภัยรังเื้ออ จาติเจือภัยสุตงหลาย หากเป็นภัยแมง โบัง กั้นกานไก่งแมงโม ภัยเจ็บใจร้องตุ๊ก ภัยมีสุขก้างค้ำ ภัยจ้างย้าเอาฮ้อย ภัยเสี่ยงน้อยและเสี่ยงใหญ่ ภัยแม่ไก่นอนดิน ภัยตักกินแล้วเนื่อ กุมักล้วยเครือยาว มีทั้งของควาและของหวาน ขอเงินท่านจูงออกมากินข้าวเนอณาแม่เหย" จากข้อความพบว่า เป็นคาถาที่แฝงไปด้วยความเชื่อในอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดเหตุร้ายและเป็นสิ่งที่ไม่ดี ควรจะหลีกเลี่ยง ควรป้องกันภัยที่เกิดขึ้น และควรจัดให้หมดสิ้นไป ดังนั้น ความเชื่อในเรื่องโชคชะตาราศีหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ การตัดภัย จึงอยู่ในความนิยมของผู้สูงอายุหลายท่าน และมักจะประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ เพื่อความสบายใจ เมื่อประกอบอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วย

1.2.3.6 ความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย

ในหมู่บ้านตาลชุม จากอดีตที่ผ่านมาเป็นชุมชนที่ห่างไกล ความเจริญและการคมนาคมลำบาก เพราะอยู่คนละฟากแม่น้ำของถนนใหญ่และไม่มีสถานอนามัย การเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองใช้เวลา 1 วันเต็ม ๆ ดังนั้นผู้มีฐานะดีจึงมักจะใช้ม้าหรือเกวียนเดินทางไปส่งผู้ป่วยยังในเมือง แต่สมัยนั้นแพทย์แผนปัจจุบันก็มีน้อยมาก จึงต้องพึ่งพาอาศัยหมอชาวบ้าน โดยการใช้สมุนไพรและคาถาเสกเป่าเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ดังนั้นพิธีเรียกขวัญ เข้าทรงจึงมีอยู่เป็นประจำ และชาวบ้านบางคนก็ยึดถือมาจนถึงปัจจุบัน มีความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยที่น่าสนใจอยู่และประการหนึ่งคือการเจ็บป่วยของสตรีมีครรภ์ หรือที่เรียกกันว่า "โรคลมผิตเดือน" นั้น สาเหตุมาจากการตั้งครรภ์แล้วกินไม่เลือกหรือ "กะกิน" คือกินไปทุกอย่าง เช่น กินมะเขือ

มะแข้ (มะเขือพวง) จึงทำให้เกิดพราย มีอาการนอนไม่หลับ และมีจุดคล้ำ ๆ ตามตัวและแขนขา หญิงมีครรภ์กินได้เฉพาะน้ำข้าวจากการหุงข้าวผสมเกลือ จึงทำให้เป็นโรคขาดอาหาร และมีผลทำให้ประชาชนอีกหลายคนต้องเสียชีวิตไปก่อนวัยสูงอายุ

1.2.3.7 ประเพณีการแต่งงาน

กลุ่มชนในหมู่บ้านตาลชุมให้อิสระในการแสวงหาคู่แต่งงาน โดยบิดามารดาของฝ่ายหญิงจะเปิดโอกาสให้ชายหนุ่มมาคุยกันได้ที่บ้านของฝ่ายหญิงในเวลากลางคืนหรือว่างงาน เมื่อหนุ่มสาวรักใคร่พอใจซึ่งกันและกันแล้ว ทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็จะไปทบทวนฝ่ายตรงกันข้ามเพื่อให้เกิดความแนบแน่น เมื่อตกลงกันแล้วก็มีพิธีการหาฤกษ์แต่งงาน ซึ่งนิยมเป็นเดือนคู่ ไม่นิยมแต่งงานเดือนคี่และในฤดูเข้าพรรษา โดยฝ่ายหญิงจะเป็นคนไปลู่ขอฝ่ายชายเรียกว่า "ขอเชย" ใช้คำพูดที่เป็นมงคล แล้วจึงแห่ฝ่ายชายพร้อมทั้งสมบัติที่สำคัญ เช่น หีบเงิน หีบทองมายังบ้านของฝ่ายหญิง โดยจะมีการเรียกขวัญ ปัดเคราะห์ ผูกข้อมือ เลี้ยงแขก และส่งตัวคู่บ่าวสาวเข้าห้องหอ โดยเลือกคนที่มีประวัติหรือมีชื่อเป็นมงคล จูงเจ้าบ่าวและเจ้าสาวเข้าห้องหอ เช่นเดียวกับการปูที่นอนก็จะเลือกเชิญคู่สมรสผู้อาวุโสที่ครองรักครองเรือนมาด้วยดี ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นผู้นอนให้ ส่วนแม่หม้ายพ่อร้างจะไม่มีโอกาสปูที่นอนและส่งตัวเข้าห้องหอเป็นอันขาด เพราะถือว่าไม่เป็นมงคลต่อการเริ่มต้นชีวิตครอบครัว ในอดีตภายในชุมชนมักแต่งงานในระหว่างเครือญาติกัน ซึ่งจากกรณีนี้ ทำให้สร้างความเป็นปึกแผ่นและความสามัคคีแก่ชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาหลายท่านได้รับเกียรติและได้รับเชิญให้เป็นผู้กระทำพิธีจูงเจ้าบ่าวและเจ้าสาวเข้าห้องหอ ตลอดทั้งทำการปูที่นอนให้แก่คู่สมรส นับว่าทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและมีส่วนร่วมในพิธี เป็นสาเหตุทำให้ผู้สูงอายุไม่ถูกทอดทิ้งอยู่เฝ้าสังคน

1.2.3.8 ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการทำนา

ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาของชาวหมู่บ้านตาลชุมที่สำคัญได้แก่

(1) การปลุกข้าว เป็นการปลุกข้าวเอาฤกษ์ ก่อนจะมีการปักดำจริง ๆ โดยทำการเคารพบูชาแม่ธรณีเจ้าที่ และเมื่อจะเก็บเกี่ยวข้าวก็มีการเซ่นสรวงแม่โพสพ ถือว่าเป็นการบอกกล่าวขออนุญาตเพื่อเป็นสิริมงคล ทำให้เกิดความสุขสบายใจ

(2) การสู้วัวควาย เนื่องจากการทำนาแต่ละครั้ง ต้องอาศัยแรงควายช่วยในการไถและคราด ดังนั้นควายจึงเป็นสัตว์ที่ให้คุณประโยชน์ต่อชาวนาเป็นอย่างมาก พอเสร็จฤดูทำนาแล้ว จะต้องมีการสู้วัวควาย เพื่อเป็นการชอขมาลาโทษที่ได้เขี่ยนตืหรือตำว่าในระหว่างใช้แรงควาย นับว่าเป็นประเพณีที่ขัดเกลาลจิตใจของคนให้เกิดความกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณ

(3) การลงแขก คือการระดมชาวบ้านที่ขอบพอกันมาช่วยกันทำนา ทั้งการไถการทำแปลงหว่านกล้า การปักดำ การเก็บเกี่ยวข้าว การตีข้าว และการขนข้าวสู่ยุ้งฉาง การลงแขกเป็นการช่วยโดยไม่จ่ายค่าแรงงาน แต่จะทดแทนโดยการไปช่วยแรงงานตามที่เขามาช่วยงาน การลงแขกจะมีการเลี้ยงอาหารและทำให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

(4) การทานข้าวใหม่ เป็นประเพณีที่กระทำหลังจากชาวนานำข้าวมาเก็บใส่ยุ้งฉางแล้ว และก่อนจะนำข้าวมาบริโภคจะต้องนำข้าวไปทำบุญก่อน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้เทพยดา แม่โพสพ ตลอดจนบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ข้าวของที่นำไปทำบุญอาจประกอบด้วยขนม ข้าวต้มมัด ข้าวหลาม เป็นต้น

ประเพณีและความเชื่อดังกล่าว เป็นสิ่งที่สืบสานมาแต่โบราณกาล นับเป็นสิ่งศิริมงคลและได้รับการสั่งสอนให้สืบทอดปฏิบัติต่อกันไป ผู้สูงอายุหลายท่านมีความยินดีที่ประเพณีเหล่านี้ยังมีอยู่ในชุมชน หลายท่านเป็นห่วงว่าในอนาคตจะไม่มีสิ่งเหล่านี้อีกต่อไป เพราะคนรุ่นหลัง ๆ อาจไม่นิยม และต่อไปอาจไม่เหลือไว้เป็นมรดกของลูกหลานก็เป็นได้

1.2.4 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและชุมชนของผู้สูงอายุ

1.2.4.1 ภายในชุมชนได้สร้างปทัสถาน (Norms) เพื่อคอยควบคุมพฤติกรรมและจิตสำนึกระหว่างผู้น้อยกับผู้อาวุโส สังเกตจากภายในชุมชนมีการสร้างองค์กรที่ไม่เป็นทางการ เป็นลักษณะแบบสภาผู้เฒ่า ซึ่งมีหน้าที่อบรมสั่งสอนและว่ากล่าวตักเตือน หรือลงโทษแก่คนในชุมชนเมื่อกระทำความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ จากลักษณะดังกล่าวจึงสร้างบทบาทและคุณค่าว่าผู้สูงอายุมีความสำคัญและสร้างการยอมรับแก่สังคม และคนในชุมชนก็ให้ความเคารพเปรียบประดุจญาติผู้ใหญ่ และในช่วงวันสงกรานต์ ภายในชุมชนก็มีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุอยู่เสมอ นอก

จากผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยนี้ เป็นผู้มีประสบการณ์และมองเห็นปัญหาในสังคมได้ดีกว่าบุคคลอื่น ๆ จึงสามารถชักนำคนในชุมชนให้คล้อยตาม จากลักษณะนี้จึงเป็นปัจจัยพิเศษที่แตกต่างจากผู้อื่นในชุมชน

1.2.4.2 ลักษณะของสังคมภายในชุมชนจะเป็นแบบสังคมชาวนา ซึ่งเป็นสังคมแบบอนุรักษนิยม มีการยึดมั่นในระบบเครือญาติ เคารพผู้อาวุโส มีการแต่งงานในกลุ่มเดียวกัน มีค่านิยมที่เหมือน ๆ กัน เกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น ภายในสังคมมีลักษณะที่คล้อยตาม ไม่เกิดความขัดแย้ง การพัฒนาและปรับตัวในวัฒนธรรมใหม่ เป็นไปอย่างช้า ๆ จึงเป็นปัจจัยในการสร้างการยอมรับแก่สังคม จึงทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่ยืนยาวได้

1.2.5 เครือข่ายความรู้ในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษา มีจำนวน 2 คน ที่ไม่รู้หนังสือและไม่สามารถจะอ่านออกและเขียนได้ แต่คนแรกมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับมีอันจะกิน เพราะเป็นพ่อค้าวัวต่าง และเคยเดินทางไปค้าขายถึงชายแดนพม่าและชายแดนลาว เมื่อได้เงินทองก็นำมาซื้อที่ดินและไร่นาประกอบอาชีพทางทำสวนผลไม้ มีรายได้ดี ทำบัญชีเป็นและรู้จักฝากเงินไว้กับธนาคาร ตลอดทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริมให้ลูกได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี และมีความรู้ในการรักษาสุขภาพอนามัย จนมีอายุยืนยาวมาถึง 93 ปี คนที่สองมีฐานะปานกลาง แม้ว่าจะชอบดื่มสุราและสูบบุหรี่อยู่เป็นประจำ แต่มีความรู้ในการจักสานและมีงานฝีมือที่ประณีต มีราคาสูง ทั้งยังสามารถเลี้ยงครอบครัวได้โดยไม่เดือดร้อนและมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ดี มีอายุมาถึง 91 ปี ส่วนผู้สูงอายุอีก 9 คน มีความรู้พื้นฐานเพียงอ่านออกเขียนได้ และสำเร็จการเพียงระดับประถมศึกษา ในจำนวนนี้มี 3 คนที่สำเร็จการศึกษาทางปริยัติธรรม เป็นนักธรรมตรี 1 คน นักธรรมโท 1 คน และนักธรรมเอก 1 คน แต่เมื่อศึกษาถึงความรอบรู้ในการดำรงชีวิต พบว่าทุกท่านมีภูมิปัญญา มีมรดกทางสังคมตลอดทั้งมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลอันควรแก่การศึกษา

ผู้สูงอายุทุกท่านไม่ได้เล่าเรียนสำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาชั้นสูงแห่งใดเลย หากแต่เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านการสร้างสมและขัดเกลาประสบการณ์ของชีวิต ซึ่งเป็นกระบวนการทางการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ หรือเรียกว่าเป็นการศึกษาแบบธรรมชาติ คือเป็นการศึกษาดั้งเดิมที่มีมาก่อนระบบการศึกษาชนิดต่าง ๆ ที่เรียนกันอยู่ในปัจจุบัน แหล่งถ่ายทอดการศึกษาก็คือครอบครัวและชุมชน ผู้สอนก็คือผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ หรือผู้มีประสบการณ์ในครอบครัว

เครือญาติ หรือผู้รู้ในชุมชน (ชูเกียรติ ลิ้มสุวรรณ, 2535, หน้า 48) ดังนั้น เครือข่ายความรู้ในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเหล่านี้จึงได้แก่การเรียนรู้ในอาชีพต่าง ๆ เช่น การทำไร่ ทำนา ทำสวน จักสาน ปั่นหม้อ ทอผ้า ฯลฯ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีระบบ ไม่มีขั้นตอน ไม่มีเงื่อนไข และไม่มีมาตรฐานที่จะประเมินได้อย่างแน่ชัด แต่ทราบผลการเรียนรู้ได้จากความสำเร็จในอาชีพ และมีรายได้ที่นำมาเลี้ยงตนเองและครอบครัวให้อยู่ได้อย่างปกติสุข โดยมีเครือข่ายปรากฏว่าผู้สูงอายุเหล่านี้ทุกท่านล้วนแต่ทรงภูมิปัญญาและมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถจะวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปของบ้านเมือง มีแนวทัศนะในการเลือกตั้ง การเมืองและการปกครองที่เป็นจริงตามสภาพของสังคมในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นผู้สะสมรศทางสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การเป็นช่างปลูกบ้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รอบรู้ในขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น และพร้อมที่จะสืบสานความรู้ ความคิดอ่าน และประสบการณ์ต่าง ๆ ไปสู่ลูกหลานและชนรุ่นหลัง ๆ ได้ทุกเมื่อทุกเวลา

2. กระบวนการปฏิบัติตนของผู้สูงอายุในชุมชน

การปฏิบัติตนเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุของชาวชนบทซึ่งเป็นหน่วยที่ศึกษาเป็นไปตามสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ และสอดคล้องกับลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 กิจกรรมที่ดำเนินการให้มีอายุยืนยาว

2.1.1 กิจกรรมทางกายภาพ

2.1.1.1 การตื่นนอน ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 11 ราย จะตื่นนอนแต่เช้าทุกวัน โดยมีผู้สูงอายุ 1 รายที่ตื่นนอนประมาณ 04.00 น. ส่วนอีก 10 ราย จะตื่นนอนประมาณ 05.00 น. เมื่อตื่นนอนแล้วก็จะปฏิบัติภารกิจในการทำความสะอาดของร่างกายและขับถ่ายอุจจาระให้เป็นปกติทุกวัน ไม่มีปัญหาในเรื่องการขับถ่ายหรือท้องผูก หรือปัญหาเกี่ยวกับการปัสสาวะและไม่เคยใช้ยาระบายท้อง

2.1.1.2 การออกกำลังกาย หลังจากตื่นนอนแล้ว ทุกรายจะออกกำลังกายโดยการทำงานลูกจิกภายในบ้าน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิง จะทำงานด้านการประกอบอาหาร ล้างถ้วยชาม กวาดและเช็ดถาดบ้าน กวาดลานบ้าน ตักน้ำ ฝานฝืน เป็นต้น ส่วนผู้สูงอายุชายก็จะเดินไปไร่ไปสวนและปฏิบัติงานด้ายหญ้า รดน้ำต้นไม้ ปลูกต้นไม้ ปรานศัตรูพืชและดู

แลร้กษาดันไม้ พื้ชผล และพื้ชผักต่าง ๆ จนถึงเวลารับประทานอาหารเช้า จึงเดินทางกลับมารับ
ประทานอาหารที่บ้าน และในวันพระก็จะเดินไปทำบุญที่วัดอยู่เป็นประจำ

2.1.1.3 การบริโภคอาหาร ผู้สูงอายุทุกรายรับประทานข้าว
เหนียวและอาหารพื้นเมือง ซึ่งมีรสจัดและชอบรับประทานลาบดิบทุกชนิดที่ทำจากเนื้อ หมู ปลา
เป็ด และไก่ และไม่ชอบอาหารรสจัด ไม่ชอบข้าวเจ้า แต่รับประทานได้ การประกอบอาหารทำ
เองภายในครอบครัวด้วยตนเอง หรือให้ลูกหลานและคนในบ้านทำให้ ส่วนประกอบของอาหาร
ก็เป็นวัตถุดิบภายในท้องถิ่น ซึ่งได้จากป่าและปลูกเองภายในหมู่บ้าน มีผู้สูงอายุ 2 ท่าน รับประทาน
น้ำผึ้งโล่มะนาวทุกวัน อีก 3 ท่าน ชอบดื่มสุรารอยู่เป็นประจำ แต่ลดปริมาณการดื่มน้อยลงเมื่อ
เข้าสู่วัยสูงอายุ และจะหยุดดื่มโดยเด็ดขาดในวันพระ มีผู้สูงอายุอีก 1 ท่านที่สูบบุหรี่วันละ 8-10
มวน และอีก 1 ท่านไม่รับประทานอาหารกลางวัน แต่ชอบรับประทานผลไม้จากไร่และสวนของตน
เอง ผู้สูงอายุทุกรายไม่เป็นพวกมั่งส่ววิรัต รับประทานอาหารได้มากและไม่เบื่ออาหาร

2.1.1.4 การพักผ่อน ผู้สูงอายุทุกรายจะมีการพักผ่อนในช่วงเวลา
กลางวันหรือภายหลังเที่ยงวัน โดยการนอนเล่นหรือนอนหลับ ประมาณวันละ 1-2 ชั่วโมง
นอกจากนั้นก็พักผ่อนโดยการนั่งเล่น ไปเยี่ยมเพื่อนบ้านใกล้เคียง ไปเยี่ยมลูกหลาน หรือเล่น
กับหลานเป็นบางครั้ง และทำงานจักจิกภายในบ้าน ซึ่งไม่ใช่เป็นงานที่ต้องออกแรงมากนัก หรือมี
งานอดิเรก เช่น สานตะกร้า รดน้ำต้นไม้ ฯลฯ เป็นการพักผ่อนไปในตัวด้วย

2.1.1.5 การเจ็บป่วย ผู้สูงอายุทุกรายไม่มีประวัติการเจ็บป่วย
ด้วยโรคร้ายแรง มีจำนวน 1 ราย ที่ป่วยเป็นโรคไต มีอาการบวมเป็นบางครั้ง แต่มีการปฏิบัติ
ตนอย่างเคร่งครัดในเรื่องอาหารและการไปตรวจรักษากับแพทย์แผนปัจจุบัน และจำนวน 1 ราย
ที่เป็นโรคปวดกระดูกและข้อ จะต้องไปทำการรักษาที่โรงพยาบาล ส่วนรายอื่น ๆ มีร่างกายแข็งแรง
สมบูรณ์ดี ผู้สูงอายุจำนวน 9 ราย ที่มีความเชื่อถือในพิธีกรรม และการใช้เวทมนตร์คาถาใน
การรักษาโรค รวมทั้งเชื่อถือในการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคด้วย ส่วนอีก 2 ราย ไม่เชื่อ
ในเรื่องดังกล่าวอย่างเด็ดขาด รวมทั้งแนะนำชาวบ้านโดยทั่วไปให้ทำการรักษากับแพทย์แผนปัจจุบัน
เมื่อเกิดการเจ็บป่วย

2.1.1.6 การแต่งกายและเครื่องนุ่งห่ม ผู้สูงอายุทุกรายนุ่งห่มตาม
ความนิยมแบบชาวบ้าน ผู้สูงอายุชายทุกคนไม่ชอบใส่เสื้อ เมื่ออากาศร้อน แต่จะแต่งกายอย่างมิด

ชิตในฤดูหนาว จำนวนเสื้อผ้าที่ใช้มีประมาณ 5-10 ชุด และทุกคนจะสวมหมวกหรืออบเมื่อออกไปทำงานกลางแจ้ง ไม่ชอบสวมถุงเท้า แต่จะใส่รองเท้าทุกคน ซึ่งเป็นรองเท้าแตะ ไม่ชอบรองเท้าหุ้มส้น จะมีไว้สวมใส่เฉพาะเมื่อไปงานราชการหรืองานเทศกาลต่าง ๆ

2.1.1.7 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ผู้สูงอายุทุกท่านมีเครื่องรับวิทยุและมีโทรทัศน์ จึงได้รับข้อมูลข่าวสารของทางราชการอยู่เสมอ นอกจากนั้นหน่วยราชการในชุมชน เช่น สถานีอนามัย ที่ทำการสภาตำบล ที่ทำการเกษตรตำบล ตลอดทั้งวัดของหมู่บ้านก็มีบทบาทเป็นอย่างสูงในการให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหน่วยงานนั้น ๆ นอกจากนี้ผู้สูงอายุทุกท่านมีฐานะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งลูกหลานและชาวบ้านทั่วไปให้ความเคารพนับถือ จึงเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลานและชาวบ้านโดยทั่วไป อนึ่ง ในหมู่บ้านมีหอกระจายข่าวจากที่ทำการกำนันและผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้าน และมีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ซึ่งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนของจังหวัดน่านเป็นผู้จัดสร้างขึ้น รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการของชุมชนก็ปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็งในการให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

ผู้สูงอายุทุกท่านมีความสนใจเรื่องธรรมะและรายการเพื่อสุขภาพอนามัย รายการอาชีพ และรายการบันเทิงต่าง ๆ ซึ่งสามารถเปิดรับได้จากเครื่องรับวิทยุและโทรทัศน์ของตนเองอยู่เสมอ

2.1.1.8 ที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุทุกรายมีกรรมสิทธิ์ในที่พักอาศัยของตนเอง โดยไม่ต้องเช่าหรือพำนักอาศัยอยู่กับผู้อื่น ผู้สูงอายุหญิง จำนวน 2 ราย อาศัยอยู่ตามลำพังตนเองและทุกรายมีที่อยู่อาศัยถูกสุขลักษณะพอสมควร มีน้ำกินน้ำใช้บริบูรณ์ มีสิ่งแวดล้อมสะอาด มีบริเวณบ้านกว้างขวาง ร่มรื่น ขนาดพอเหมาะ น่ายู่ น่ายอาศัย ปลูกสร้างด้วยวัสดุแข็งแรงทนทาน มีการถ่ายเทอากาศที่ดีและเป็นอากาศบริสุทธิ์ของธรรมชาติ ไม่มีมลภาวะใด ๆ มารบกวน

2.1.1.9 การตรวจสุขภาพ ผู้สูงอายุทุกรายจะได้รับการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุก ๆ เดือน ซึ่งจัดโดยชมรมผู้สูงอายุของหมู่บ้าน การตรวจสุขภาพได้แก่ตรวจวัดความดันโลหิต การเต้นของหัวใจ การได้ยิน การทรงตัว ตรวจวัดสายตาและวัดระดับน้ำตาล ฯลฯ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากผู้สูงอายุทุกรายที่เป็นกรณีศึกษา

2.1.2 สุขภาพจิตของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุทุกรายมีความพอใจในชีวิตและความเป็นอยู่ปัจจุบัน ถือว่ามีความสะดวกและสบายพอสมควร และถือว่าการที่มีชีวิตยืนยาวมาถึงปัจจุบันก็เพียงพอแล้ว จึงไม่มี

ความวิตกกังวลเมื่อถึงเวลาที่จะต้องจากโลกไป และทุกรายไม่มีความห่วงใยในลูกหลานและบางคนก็มีความประทับใจในความสำเร็จต่าง ๆ ของลูกหลาน เช่น มีการศึกษาสูง มีอาชีพที่มั่นคง มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี และมีเกียรติยศชื่อเสียงในตำแหน่งหน้าที่การงาน แม้ว่าผู้สูงอายุบางคนซึ่งลูกหลานยังไม่มีความสำเร็จในสิ่งดังกล่าวถึงขั้นน่าพอใจ แต่ท่านก็ถือว่าเป็นไปตามบุญและวาสนาของคน ซึ่งจะต้องยอมรับ ดังนั้นจึงไม่เป็นห่วง ซึ่งแสดงว่าท่านเป็นผู้สูงอายุที่มีเหตุผล

ผู้สูงอายุทุกรายใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่มีความหวงหวาด ไม่มีความโกรธ ทุกคนมีจิตใจแจ่มใส สดชื่น ไม่มีสิ่งซึ่งเป็นปัญหาสำหรับตน ครอบครัว และญาติมิตร ไม่มีคำติเตียนจากญาติหรือฝ่ายใด ดังนั้นจึงถือว่าผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาทุกรายมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะพบว่าผู้สูงอายุทุกรายมีการปฏิบัติตนในด้านต่างๆ และโดยส่วนรวมอย่างเหมาะสมกับสภาพชีวิตและความเป็นอยู่

2.2 ระดับของการร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุทุกรายเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุของหมู่บ้าน ซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้มีชีวิตยืนนานและเป็นสุข กิจกรรมเหล่านี้ได้แก่การพบปะกันระหว่างผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เพื่อได้ถามทุกข์สุขและแลกเปลี่ยนทัศนะต่าง ๆ ระหว่างกันและกัน เพราะผู้สูงอายุย่อมจะเข้าใจในชีวิต ความเป็นอยู่และปัญหาของผู้สูงอายุด้วยกันดีกว่าบุคคลวัยอื่น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมในการตรวจสอบสุขภาพและกิจกรรมในการบันเทิง เช่น จัดดนตรีและเพลงสำหรับผู้สูงอายุ การออกกำลังกาย การฟังเทศน์ การทำบุญ ซึ่งนับว่าเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าสำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การร่วมกิจกรรมดังกล่าวข้างต้นของผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูงเป็นที่น่าพอใจ เพราะทุกคนจะเข้าร่วมในกิจกรรมพบปะสังสรรค์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันอย่างสม่ำเสมอมิได้ขาด เพราะผู้สูงอายุเหล่านี้ไม่มีภารกิจภายในครอบครัว จึงมีเวลาว่างที่จะเข้าร่วมด้วยความเต็มใจ โดยไม่ถูกบังคับจากเจ้าหน้าที่หรือลูกหลาน และทุกคนจะมาร่วมกิจกรรมด้วยความพอใจและสนุกสนาน ไม่มีการแบ่งฐานะ และเมื่อมาร่วมกิจกรรมพบปะสังสรรค์ ก็จะได้รับประโยชน์ เกิดความเข้าใจและยอมรับในสถานภาพของตนเองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบสุขภาพ ก็เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำรงตนให้มีชีวิตยืนนานและเป็นสุข หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำบุญทำทาน การฟังเทศน์ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมีจิตใจสงบ และ

หันหน้าเข้าสู่วัด ยึดมั่นในศีลธรรมของศาสนา เพราะผู้สูงอายุทุกคนนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาประจำของหมู่บ้าน หลักธรรมและคำสอนในพุทธศาสนาจึงฝังแน่นอยู่ในจิตใจของทุกคน ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดี

2.3 การเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ

การเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุของชาวชนบทซึ่งเป็นหน่วยที่ศึกษา พบว่า :-

2.3.1 ในด้านสรีระ ผู้สูงอายุทุกรายมีสภาพผิวหนังเหี่ยวย่นและเริ่มจะมีการรับฟังไม่ชัดแจ้ง การมองเห็นเลื่อมลง แต่มีผู้สูงอายุ 2 ราย ที่มีสายตาดำดี อ่านหนังสือได้โดยไม่ต้องใช้แว่นสายตา มี 5 ราย ที่มีการเดินหลังอ้อมและ 1 รายที่อ้อมมากจนมองเห็นได้ชัด โดยท่านบอกว่า เป็นเพราะการทำงานหนักประเภทใช้แรงกายแบกหาม เมื่อสมัยยังหนุ่ม ๆ อยู่ และทุกรายมีระบบการเต้นของหัวใจ ระบบความดันของหลอดเลือดและระบบการขับถ่ายเป็นไปอย่างปกติ

2.3.2 ในด้านจิตใจ ผู้สูงอายุทุกรายยังมีความจำดี รู้จักเพื่อนบ้าน รู้จักลูกหลานในหมู่บ้านว่าเป็นลูกใครหลานใคร ลำดับเหตุการณ์ที่ผ่านมาได้ดี ชอบเล่าความหลังและความประทับใจในชีวิตที่ผ่านมา มี 3 รายที่เคยเดินทางด้วยเท้าไปค้าขายยังต่างเมือง ต่างประเทศ ได้เล่าถึงความประทับใจและความสนุกสนานในวัยหนุ่ม ๆ ให้ฟังอย่างมีชีวิตชีวา และหากย้อนยุคย้อนสมัยได้ก็อยากจะกลับไปใช้ชีวิตอย่างสมัยเมื่อยังเป็นหนุ่มอยู่ จากการศึกษาวิจัยไม่พบว่าผู้สูงอายุท่านใดเป็นคนหลงลืม ซึมเศร้า หรือมีอาการแปรปรวนแต่อย่างใด

2.3.3 ในด้านสังคม ผู้สูงอายุทุกท่านมีความพึงพอใจในบทบาทของตนเองที่มีต่อสังคม โดยเฉพาะบทบาทในการเป็นผู้นำ การให้ความรู้และข้อแนะนำแก่ลูกหลาน ทั้งยังเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและพอเลี้ยงตนเอง ได้โดยไม่เดือดร้อน

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุของชาวชนบทที่เป็นกรณีศึกษา ไม่มีผลกระทบต่อการดำรงตนให้มีชีวิตที่ยืนนานของผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษา

2.4 การปรับตัวของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุทุกรายมีการปรับตัวทั้งในทางสรีระ อุตมโนทัศน์ และบทบาทหน้าที่ในระดับที่ดีพอสมควร กล่าวคือ ...

2.4.1 ในด้านสรีระ ผู้สูงอายุมีการควบคุมและรักษาน้ำหนักให้สมดุลกับสภาพของร่างกายและส่วนสูง รวมทั้งหมั่นไปตรวจสุขภาพของร่างกายอยู่เป็นประจำ แต่ยังไม่

ละทิ้งในเรื่องบริโภคนิสัยที่ไม่สนับสนุนการเป็นผู้สูงอายุ เช่น ทุกรายยังนิยมรับประทานลาบดิบและมีผู้สูงอายุ 3 รายที่ยังไม่เลิกดื่มสุรา แต่ได้ลดปริมาณการดื่มให้น้อยลง และงดการดื่มสุราในวันพระ เริ่มตั้งแต่เมื่ออย่างเข้าสู่วัยสูงอายุเป็นต้นมา

2.4.2 ในด้านอัตมโนทัศน์ ผู้สูงอายุทุกรายยึดค่านิยมในทางศีลธรรมจรรยา และยึดหลักศาสนาเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติตน เกรงกลัวในบาปบุญคุณโทษ ชื่นชมยินดีในความสำเร็จทางหน้าที่การงานของลูกหลาน ยอมรับในสภาพของตนเอง รวมทั้งยังมีความรู้ดีกว่าตนเอง ยังมีคุณค่าต่อลูกหลานและชุมชน จึงทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ไม่มีความวิตกกังวลหรือความเครียด หรือเศร้าซึม เบื่อหน่ายในชีวิต แต่ทุกคนก็ตระหนักอยู่เสมอว่า ชีวิตของตนจะต้องหมดสิ้นไปเมื่อถึงเวลา

2.4.3 ในด้านบทบาทหน้าที่ ผู้สูงอายุทุกรายยังคงปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างสม่ำเสมอ แต่จะพยายามลดบทบาทในการทำงานประเภทใช้แรงงานลงให้เหมาะสมกับสภาพของร่างกาย ไม่สร้างปัญหาในด้านเศรษฐกิจ และไม่พึ่งพาผู้อื่นอย่างไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตของตน รวมทั้งไม่สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นกับลูกหลาน ญาติพี่น้อง ชุมชน และสังคมอีกด้วย กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษามีการปรับตัวอยู่เสมอ เพื่อให้เป็นไปตามสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากการปรับตัวในการต่อสู้กับความเสื่อมโทรมของร่างกายและวัยของตน การปรับตัวเมื่อต้องอยู่เป็นหม้าย เพราะคู่สมรสเสียชีวิตจากไปก่อน การปรับตัวเพื่อให้เข้ากับคนวัยเดียวกันในชมรมผู้สูงอายุ การพึ่งพาตัวเองและไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับลูกหลาน มีความพอใจในชีวิตความเป็นอยู่และตัดความห่วงใยต่าง ๆ ตลอดจนทั้งตระหนักอยู่เสมอว่าเมื่อถึงเวลาแล้ว ตนเองก็ต้องจากโลกไป นับว่าผู้สูงอายุทุกท่านเป็นกรณีตัวอย่างอันควรแก่การศึกษาในด้านการปรับตัว

2.5 วิสัยทัศน์ ภูมิปัญญา และมรดกทางสังคมของผู้สูงอายุ

จากการศึกษาวิจัย พบว่าผู้สูงอายุทุกท่านมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ทรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาและมีมรดกทางสังคม ซึ่งควรจะได้รับ การสืบสานต่อไป กล่าวคือ

2.5.1 วิสัยทัศน์ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุทุกท่านมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลทันสมัย ทรงคุณค่า และสอดคล้องกับสภาพของสังคมปัจจุบัน ดังเช่นวิสัยทัศน์ทางการเมืองและการเลือกตั้งทุกระดับ ทุกประเภทที่มีการซื้อเสียงขายเสียง การไม่เกรงกลัวในบาปบุญคุณโทษ ไม่ยึดมั่นในกรอบประเพณีและครครลงทางศาสนา ไม่เชื่อในกฎแห่งกรรม ไม่รู้จักอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่เชื่อในเรื่องนรกและสวรรค์ ซึ่งวิสัยทัศน์เหล่านี้ออกมาจากใจจริงของผู้สูงอายุซึ่งควรแก่การศึกษา

2.5.2 ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุทุกท่านทรงไว้ซึ่งภูมิปัญญา เช่น ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเลี้ยงและอบรมบุตรธิดาให้มีอนาคตโดยส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา การเป็นที่พึ่งพิงของชาวบ้าน การยอมรับในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง การรู้จักกินดื่มที่ไม่ทำให้เกิดโรคหรือเกิดอันตรายต่อร่างกาย การปลูกพืชผลและการปราบศัตรูพืช ภูมิปัญญาเหล่านี้มาจากประสบการณ์ตรงของผู้สูงอายุซึ่งประจักษ์มาด้วยตนเอง

2.5.3 มรดกทางสังคมของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุทุกท่านสามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าและควรจะได้รับ การสืบสานไปสู่ลูกหลานและบุคคลทั่วไป เช่น งานฝีมือสานตะกร้า ทำฟืมทอผ้า เพลงขอ การทอผ้า ปั่นด้าย การทำน้ำพริกถาด พิธีกรรมทางศาสนา ตำราสมุนไพร คาถาอาคม วิชาหมอยพื้นบ้าน การเป็นช่างปลูกบ้านการทำน้ำปู ฯลฯ ซึ่งความรู้และประสบการณ์เหล่านี้อาจสูญสิ้นไปเมื่อผู้สูงอายุเสียชีวิต หากไม่มีการสืบสานหรือถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน ผู้สูงอายุหลายคนแสดงความห่วงใยในสิ่งดังกล่าวและอยากจะทำให้ลูกหลานได้รับการสืบทอด จึงนับว่าเป็นการให้แนวคิดที่ดีและสมควรจะมีการดำเนินการต่อไป

3. ปัจจัยที่สนับสนุนให้มีการดำรงชีวิตที่ยืนยาวของผู้สูงอายุในชนบท

จากการศึกษาวิจัยพบว่าปัจจัยดังกล่าวได้แก่

3.1 สถานที่พำนักอาศัย

ผู้สูงอายุทุกรายเป็นคนในท้องถิ่นโดยกำเนิด สภาพของชุมชนเป็นชนบท มีอากาศบริสุทธิ์ตามธรรมชาติ ไม่มีมลพิษ ไม่มีสิ่งรบกวนหรือก่อความรำคาญ เป็นชุมชนที่สงบเงียบ ปลอดภัยและปลอดภัยอาชญากรรม เพราะทุกคนมีฐานะเลี้ยงตนและครอบครัวได้โดยไม่เดือดร้อน บ้านเรือนไม่แออัด อยู่กันเป็นสัดส่วนมีบริเวณกว้างขวาง มีสาธารณูปโภคดีพอสมควรตามสภาพของชนบท และผู้สูงอายุทุกคนก็มีความพอใจในการพำนักอาศัยอยู่ในท้องถิ่นของตน ไม่คิดจะย้ายเข้าไปอยู่ในเมือง ซึ่งแออัดไปด้วยคนและสิ่งแวดล้อมอันเต็มไปด้วยมลพิษต่าง ๆ รวมทั้งไม่คิดจะย้ายไปอยู่กับลูกหลานซึ่งอยู่ต่างอำเภอ ต่างจังหวัด ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเครือญาติกันมีความเอื้ออาทร แบ่งปัน เยี่ยมเยียน และห่วงใยซึ่งกันและกัน จึงเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมีการดำรงชีวิตที่ยืนยาวและเป็นสุข

3.2 เพศ

ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาจำนวน 11 คน ได้แก่ เพศชาย จำนวน 8 คน และเพศหญิง จำนวน 3 คน และจากการศึกษาพบว่า ชุมชนแห่งนี้มีจำนวนผู้สูงอายุทั้งสิ้น 198 คน

เป็นชาย 141 คน เป็นหญิง 57 คน จึงเห็นได้ว่าสัดส่วนระหว่างจำนวนผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิงคือ 8 : 3 โดยประมาณ ซึ่งแสดงว่าผู้สูงอายุในชุมชนเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง

สาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุเพศชายมีจำนวนมากกว่าเพศหญิง เพราะสังคมในชนบท ผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องทำงานหลายอย่าง เช่น งานประจำในหน้าที่แม่บ้านและภรรยา มีบทบาทในการกิจต่าง ๆ ของครอบครัวค่อนข้างสูง ต้องหุงหาอาหาร ตัดเย็บเสื้อผ้า ซึ่งต้องทำเป็นคนทุกในสังคมชนบท ต้องออกแรงกายในการทำงานในไร่ นา ในสวน ต้องออกไปจับปลา จับปู หาเห็ด หาหน่อไม้ในป่า ประกอบกับในอดีตที่ผ่านมาการแพทย์และการสาธารณสุขในชนบทยังไม่เจริญก้าวหน้าขาดแคลนแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่จะให้บริการและให้คำแนะนำในด้านสุขภาพอนามัย ทั้งยังมีความเชื่อในเรื่องการเจ็บป่วย เช่น สตรีมีครรภ์ห้ามกินอาหารโดยไม่เลือก หรือ "กะกิน" อาหารที่มีคุณค่าต่าง ๆ ก็เชื่อว่าจะส่งผลและเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคมะเร็งได้ จึงทำให้สตรีเป็นโรคขาดอาหารและมักจะเสียชีวิตไปก่อนวัยสูงอายุ แต่ในเพศชายไม่มีข้อห้ามในเรื่องการบริโภคอาหาร จึงไม่เป็นโรคขาดอาหาร

สำหรับการปฏิบัติตนเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุของผู้สูงอายุทั้งเพศชายและเพศหญิง ไม่มีความแตกต่างกัน แม้ว่าผู้สูงอายุทั้งสองเพศจะต้องหยุดหรือลดภารกิจต่าง ๆ ที่เป็นงานประจำลง เช่น ลดงานหนักที่ไม่เหมาะสมกับสภาพอันจำกัดของวัยสูงอายุ ลดการดื่มสุราของผู้สูงอายุบางท่าน แต่ผู้สูงอายุทั้งเพศหญิงและเพศชายยังคงมีภารกิจในครอบครัวและสังคมเป็นไปอย่างปกติและต่อเนื่อง เช่น เป็นผู้ชี้แนะอบรมสั่งสอน และจุนเจือลูกหลาน ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน เป็นหมั่นบ้าน เป็นช่างปลูกสร้างบ้านเรือน เป็นที่ปรึกษาต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งยังปฏิบัติกิจกรรมในการทำบุญ การไปวัดและการเข้าร่วมในการปฏิบัติตนเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุของชาวชนบท

3.3 การร่วมในกิจกรรมของสังคม

ผู้สูงอายุทุกรายมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมค่อนข้างสูงมาก จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุทุกรายทั้งเพศชายและเพศหญิง จะเข้าร่วมในกิจกรรมทุกชนิด ทุกประเภท โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวกับศาสนา การทำบุญ ทำทาน การสร้างสาธารณสมบัติต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

ผู้สูงอายุทุกท่านนับว่าเป็นแบบฉบับที่ดีในการดำรงชีวิต เป็นผู้อบรมสั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนดี เป็นที่ปรึกษาของชาวบ้านในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูก การสร้างบ้าน

เรือน เป็นที่พึงพอใจ เมื่อชาวบ้านประสบเคราะห์กรรม บางท่านเป็นหมอลำบ้านและมีจำนวนผู้สูงอายุ 3 ท่าน ที่สามารถทำการสะเดาะเคราะห์ เสกเป่า และประกอบพิธีติดก๊วยให้กับราษฎรในชุมชนได้

ผู้สูงอายุทุกท่านเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างชาวบ้านในกิจกรรมของสังคม มีจำนวน 3 ท่าน เป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างชาวบ้านและมีจำนวน 2 ท่าน ที่สามารถร่วมงานวันเร็ง ร้องเพลงพื้นเมือง เพลงซอ และร่วมดื่มสุรากับชาวบ้านได้ ซึ่งผู้สูงอายุทั้งสองท่านนี้เป็นผู้สูงอายุชาย 1 ท่าน และเป็นหญิง 1 ท่าน

ผู้สูงอายุชาย จำนวน 2 ท่าน เป็นอาจารย์วัด สามารถจะนำประกอบในศาสนาพิธีและเป็นพิธีกรในงานศาสนาและงานมงคลต่าง ๆ

ผู้สูงอายุชาย จำนวน 2 ท่าน ไม่มีความเชื่อถือในไสยศาสตร์และเป็นผู้แนะนำชาวบ้านให้ไปบำบัดรักษาที่แพทย์แผนปัจจุบันหรือไปโรงพยาบาลเมื่อเวลาเจ็บป่วย รวมทั้งขัดขวางมิให้ชาวบ้านเชื่อถือในพิธีสะเดาะเคราะห์ด้วย

ผู้สูงอายุหญิง จำนวน 2 ท่าน มีความรู้ในการประกอบอาหารในระดับเป็นแม่บ้านเมื่อชาวบ้านมีงานประกอบเลี้ยง และมีความรู้ในการย้อมผ้าหม้อฮ่อมสามารถจะฝึกสอนชาวบ้านให้ทำเป็นอาชีพได้

ผู้สูงอายุชาย 1 ท่าน เป็นนักอนุรักษ์ธรรมชาติ และอีก 1 ท่าน มีความรู้ในศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้าน สามารถจะถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้กับผู้อื่นได้

ผู้สูงอายุชาย 1 ท่าน เคยเป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน เริ่มตั้งแต่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จนกระทั่งตำแหน่งสุดท้ายคือกำนันตำบลตาลชุม ระยะเวลาทั้งสิ้น 35 ปี มีประสบการณ์ในการปกครองเป็นอย่างดี มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล โดยเฉพาะทักษะเกี่ยวกับการเมืองและการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุในชนบททุกท่านที่เป็นกรณีศึกษาเป็นผู้ทรงคุณค่า ทรงภูมิปัญญา มีประสบการณ์สูง และมีบทบาทต่อชุมชนสูงด้วย จึงเห็นได้ว่าการร่วมในกิจกรรมของสังคม

3.4 ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ

ผู้สูงอายุทุกท่านมีความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุดีพอสมควร เพราะทุกท่านชอบความสะอาด ทั้งการปฏิบัติด้านการชำระล้างร่างกาย มีเครื่อง

นุ่งห่มที่สะอาด รวมทั้งความสะอาดของเคสสถานบ้านช่อง บริเวณบ้าน หมั่นไปตรวจสุขภาพ และมีความตระหนักในวัยสูงอายุของตน ยอมรับว่าตนเองสูงอายุแล้ว มีความว่องไวลดลง จึงลดภารกิจที่ไม่เหมาะสมกับสภาพของวัยลง จึงแสดงว่าผู้สูงอายุมีความรู้และความเข้าใจในสิ่งดังกล่าวดีพอสมควร จากการศึกษาวิจัยพบว่าแหล่งความรู้ดังกล่าวมาจาก :

ลูกหลานของผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูง เพราะมีผู้สูงอายุจำนวน 10 ท่าน ที่มีบุตรหลานเป็นข้าราชการ บุตรหลานเหล่านี้สำเร็จการศึกษาถึงระดับปริญญา และมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง จึงย่อมจะให้เกิดความรู้ คำแนะนำ และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย และการปฏิบัติตนและผู้สูงอายุก็จะเชื่อฟัง รับเอาไปเป็นข้อปฏิบัติของตนต่อไป

หน่วยราชการในชุมชน เช่น สถานีอนามัยตำบล ที่ทำการสภาตำบล ที่ทำการเกษตรตำบล วัด และที่อ่านหนังสือของหมู่บ้านมีบทบาทอย่างสูงในการให้ความรู้เหล่านี้ จากการศึกษาวิจัย พบว่า เจ้าหน้าที่ราชการทุกประเภท ทุกระดับ เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่เกษตร เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ฯลฯ ส่วนใหญ่จะเป็นคนในท้องถิ่นและเป็นลูกหลานของชาวบ้าน หรือเป็นลูกหลานของผู้สูงอายุ จึงปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีความเข้าใจในสภาพของผู้สูงอายุและการถ่ายทอดความรู้ที่ใช้ภาษาเมือง ใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ทั้งยังติดตามเอาใจใส่ต่อหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบสูง จึงทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี

สื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน สามารถจะเข้าถึงประชาชนได้ดี เช่น การให้ความรู้ทางวิทยุกระจายเสียงเป็นภาษาเมือง รายการโทรทัศน์ และจากหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน นับว่ามีบทบาทสำคัญ และปัจจุบันเครื่องรับวิทยุและโทรทัศน์ มีทุกครัวเรือนในชุมชนนี้ ผู้สูงอายุจึงสามารถได้รับข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและการปฏิบัติตน

สรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุมีความสำคัญต่อการปฏิบัติตนเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุของชาวชนบท